

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Vezető: Dr. Fröhlich Ida, DSc
Gazdaság-, régió- és politikatörténeti Műhely
Műhelyvezető: Dr. Berényi István, DSc

MÁNYÓ-VÁRÓCZI VIOLETTA

Varga István a tudományszervező és gazdaságpolitikus

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:
Dr. prof. Botos Katalin, DSc
Professzor emeritus

Budapest, 2016.

I. A kutatás előzményei - célkitűzések

Varga István az osztrák-magyar kiegyezés után három évtizeddel, Budapesten született. Tanulmányait is ott végezte, majd röviddel az I. világháború után közgazdász oklevelet és államtudományi doktorátust is szerzett. Pályája során számos hazai jelentős intézménynél, hivatalnál, bizottságban, illetve egyetemen fordult meg és dolgozott. Már igen fiatalon azon közgazdásznemzedék tagjai közé tartozott, akik nemcsak átvették a „nyugati” gondolkodásmódot, hanem megpróbálták legjobb tudásuk szerint a hazai viszonyokra értelmezni azokat.

A jeles közgazdász több évtizedes munkássága során tág látókörének, kiváló tanárainak és későbbi munkatársainak köszönhetően igen terjedelmes - közel 900 cikket és tanulmányt írt, összesen nagyjából 10.000 oldalas - életművet hagyott hátra. Mégis úgy vélem, hogy adóssak maradtunk életművének feldolgozatlan, vagy kevésbé feldolgozott részeinek kutatásával, hiába telt el Varga halála óta több mint 50 év!

Elgondolkodtató, hogy Varga nagyszámú, de rövidebb lélegzetű írásaiból egy-egy téma kapcsán, egyéni gondolatmenetéről miért nem készített szintetizáló jellegű, rendszerező kötet- vagy könyvsorozatot. A kérdésre talán többféle válsz is adható, egyrészt a tudós alkata miatt, ugyanis „minden olvasott vagy hallott gazdasági esemény, nézet, statisztikai adat vagy akár napi hír gondolatok egész láncolatát indította el elméjében.”¹ Társadalomtudományi szemléletére igen jellemző volt a sokoldalúság, Varga „átlépte a közgazdaságtan határait, nyitott a szociológia és a pszichológia felé.”² Másrészt az a korszak, illetve az a gazdasági-politikai légkör, amelyben élt és dolgozott, igen változékony volt. Amiatt, hogy Varga „a magyar gazdaság több XX. századi súlyos válságát élte meg, úgyszólván a gazdasági katasztrófák szakértője lett.”³ A körülmények ellenére, mégis „oly módon volt képes az eszmények és célok szolgálatába szegődni, hogy életpályájához, nemzetéhez és meggyőződéséhez hű maradt.”⁴

---

¹ Kemenes Egon: Varga István. = Magyar közgazdászok a két világháború között. Mátyás Antal (szerk) Akadémiai Kiadó, Bp. 1994. p. 235

² Bekker Zsuzsa: Varga István (1897-1962.). In: Gazdaságelméleti olvasmányok - Magyar Közgazdasági gondolkodás. (szerk.: Bekker Zsuzsa), Aula Kiadó, 2002. p. 752

³ Kemenes Egon: Varga István. = Magyar közgazdászok a két világháború között. Mátyás Antal (szerk) Akadémiai Kiadó, Bp. 1994. p. 248.

⁴ Bognár József. Bevezető tanulmánya = Változások, váltások és válságok a gazdaságban. Schmidt Ádám és Kemenes Egon (szerk.) KJK, Bp., 1982. p. 17.

Jelen értekezés alapvetően kettős célt szolgál. Egyrészt tisztázni kívánja Vargának a tudományos igényességű gazdaságtudomány hazai meghonosításában és felvirágoztatásában betöltött szerepét. Másrészt górcső alá veszi a közgazdász megpróbáltatásokkal teli életét és rendkívüli életpályáját, amikor válságos időkben gazdasági tervek, valamint reformkonceptiók kidolgozásában gazdaságpolitikusként, illetve gazdaságpolitikai szakértőként fejtette ki tevékenységét. Munkássága során végig szem előtt tartotta, hogy az elméletnek és a gyakorlatnak együttesen az a célja - a gazdasági haladás zavartalanítása érdekében -, hogy a magasabb rendű gyakorlati célok megvalósuljanak.

Azonban szomorú tény az is, hogy élete során itthon többször került méltatlanul mellőzött helyzetbe, majd amikor a politikai hatalom Varga szakértelmének, tapasztalatainak szükségét látta, ismét vezető pozícióba helyezte.

II. A követett módszertan, a dolgozat felépítése

Varga István pályájának vizsgálata interdiszciplináris jellegű, hiszen személyes iratainak, hazai és külföldi levelezéseinek, az előadásairól készített jegyzeteknek, a publikációinak, valamint politikai szerepvállalásának elemzése többféle megközelítést tesz lehetővé.

Több éven át tartó forrás- és adatgyűjtésem során igyekeztem mindazon intézményeket felkeresni, amelyekben feltételeztem, hogy Varga István személyére vonatkozó, vagy személyével kapcsolatos információkat, dokumentumokat találhatok. A kutatás megvalósítása során végig a teljes körű adatgyűjtés elvégzésére törekedtem.

Varga István szellemi hagyatékának felkutatása során több levéltárban és könyvtárban is megfordultam, hosszasan tanulmányoztam az ott őrzött és a Vargával kapcsolatba hozható iratokat.

Többek között kutatást végeztem:

- A III. kerületben található Varga István Kereskedelmi, Közgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola könyvtárában, az ottani Varga István – Különgyűjteményben őrzik a közgazdász hagyatékának jelentős részét,
- a Magyar Nemzeti Levéltár épületeiben,

- az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában,
- az Országos Széchenyi Könyvtárban,
- a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban,
- a solymári Apáczai Csere János Művelődési Ház és Könyvtárban,
- az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárában,
- a Budapesti Corvinus Egyetem könyvtárában, illetve
- a Magyar Tudományos Akadémia Akadémiai Levéltárában.

A dolgozat felépítését tekintve 7 fő részből áll, a következőképpen:

A dolgozat bevezető részében a témaválasztás indoklása és a követett kutatási módszerek részletes leírása szerepelnek.

Az I. fejezet a hazai statisztikatudomány fejlődéstörténetével foglalkozik. Nemzetközi kitekintéssel együtt, számbavételre kerülnek azok a tényezők, amelyek elősegítették a rendszeres gazdaságkutatási tevékenységek beindítását. Ebben az 1927-ben bekövetkezett mondhatni áttörésben, Varga jelentős szerepe is bemutatásra kerül.

A II. fejezet a Varga által személyes indíttatásból megalapított, első független egyesületi formában működő gazdaságkutató intézet létrehozásának és működésének történetét, illetve Vargának a konjunktúrakutatással és a piackutatással kapcsolatos intézeti munkásságát foglalja össze.

A III. fejezet Vargának a gazdaságpolitikai megnyilvánulásairól szól. Azokról a válságos időkről, amikor a politikai hatalom Varga szakértelmének, tapasztalatainak szükségét látta, és őt vezető pozícióba helyezte.

A IV. fejezet Varga tudományos és gazdaságpolitikai szerepvállalásával kapcsolatos elismeréseit veszi sorba kronológiai sorrendben.

A dolgozat befejező részében az elvégzett kutatás eredményei kerülnek összegzésre. A konklúzióból pedig kiderül, hogy miért merülhetett szinte feledésbe Varga munkássága és közte közel 10.000 oldalnyi publikációja.

Az értekezés 7. részét a felhasznált szakirodalmak, kiadványok és internetes források bibliográfiai jegyzéke alkotja.

III. Új és újszerű eredmények

1. tézis

Az 1927-es év fordulópontot jelentett a hazai gazdaságtudomány történetében. Egyrészt azáltal, hogy az állami intézmények szervezési folyamataiba „külsős” elméleti és gyakorlati szakemberek is bevonásra kerültek, másrészt azáltal, hogy Varga István már ekkor egy független kutatóintézet megszervezésbe kezdett.

Véleményem szerint a hazai kezdeményezések és a nemzetközi tapasztalatok együttesen segítették elő a tudományos igényességű ökonometriai kutatások beindítását, és Varga István ez irányú szervező tevékenységét.

Az első világháborút követő időszakban a közgazdasági gondolkodás terén az elméleti és a gyakorlati problémákra adott reflexiók is átrendeződtek, hiszen nemcsak a magyar gazdasági életet, hanem a nemzetközit is traumák sújtották. Az európai konjunktúrakutatás elterjedésének mondhatni, hogy a háborút követő válságos évek adtak hatalmas lökést, továbbá, hogy a Nemzetek Szövetsége az 1925-ös évben tett felhívását, 1927-ben újra megismételte, miszerint olyan konjunktúrakutató intézetek felállítása szükséges, melyek gazdaságstatisztikai módszereket dolgoznak ki, továbbá a gazdasági élet változásait előidéző különböző tényezőket és azok hatásait vetítik előre.

Magyarországon a statisztika területén mutatkozó hiányosságok a háború után még fokozottabban érezhetővé váltak. Egyértelműen kiderült, hogy a hivatalos statisztikai szervek nem voltak kellően rugalmasak, és ezáltal nem nyújthattak megoldást az új helyzet által felvetett problémákra.

A külföldi példákhoz igazodva hazánkban a húszas évek végére tehető a hivatalos statisztikai szolgálat és a statisztika egyetemi oktatása mellett, az előbbiekkal igen szoros együttműködésben álló kutatóintézetek megjelenése.

Varga egyértelmű törekvése az volt, hogy a hatások számszerűsítését a jobb megértés szolgálatába állítsa. Ezért kezdte meg Belatiny Arthurral, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara akkori elnökének támogatásával 1927 novemberében, a Magyar Gazdaságtudományi Intézet felállításának megszervezését. Már a névválasztás sem volt véletlen, ugyanis Varga nem akarta az intézet tevékenységét kizárólag a konjunktúrakutatásra leszűkíteni.

2. tézis

Az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság Közleményeinek első évfolyama a 4. számmal lezárásra került. A Bizottság tevékenységi körébe utalt feladatokat 1930-tól a Varga István által vezetett Magyar Gazdaságkutató Intézet vette át.

A Magyar Királyi Kereskedelemügyi Miniszter 1927. július 12-én hozta meg 3.910 elnöki számú rendeletét, az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság megszervezéséről. A Bizottság tevékenységi körébe tartoztak különböző gazdaságstatisztikai feladatok, a konjunktúrakutatás és az áralakulás nyomon követése, ezen kívül a nyilvánosság tájékoztatása közlemények útján.

A Magyar Gazdaságkutató Intézet Egyesület megalakulásától kezdve a Központi Statisztikai Hivatal támogatását élvezte. Az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság megszűnése után viszont, a működés eredményességének szempontjából elengedhetetlen volt, hogy a Hivatallal együttműködve végezte elsősorban a konjunktúra alakulását vizsgáló, valamint a gazdasági előrejelzések készítésére irányuló kutatásait. A többletfeladatok elvállalása miatt az Egyesület alapszabályának módosítására is szükség volt. Az Egyesület tagjainak illusztris névsorát elnézve, kijelenthető, hogy a hazai közgazdasági gondolkodás meghatározó személyiségei elismerték, támogatták és aktívan részt vettek a Magyar Gazdaságkutató Intézet munkájában.

Kiváló szervezőképességének köszönhetően a hazai gazdaságkutatás elindításában és ezzel együtt a Magyar Gazdaságkutató Intézet működtetésében elévülhetetlen érdeme van Varga Istvánnak. A külföldi minta hatására létrehozott Intézetnek sikerült a magyar feladatokhoz alkalmazkodni. A 20 éves fennállása alatt az Intézet óriási fejlődésen ment keresztül. Az adatok is jól szemléltetik ezt a változást: míg az első gazdasági helyzetjelentés csak 46 oldal terjedelmű volt, addig pár év alatt az 1942. első feléről szóló már 221 oldalt tett ki. A szöveges tájékoztatáson kívül, a rendszeresen táblázatok formájában feldolgozott anyagok mennyisége is megnőtt. Az Intézet a nemzetközi helyzet feltárásában és az ország belső fejlődési irányainak megvilágításában is fontos szerepet vállalt.

Véleményem szerint Varga tudományos műveltsége, széleskörű érdeklődése, nemzetközi látóköre és erős kritikai érzéke, valamint tárgyilagossága nélkül az Intézet nem fejlődhetett volna ennyire látványosan.

3. tézis

Varga István a rendkívül sokoldalú és a társadalomtudományok közötti átmenetet felismerő eredeti gondolatait tartalmazó összegző műveit a Magyar Gazdaságkutató Intézet kiadványaiban, sorozataiban jelentette meg.

Fontos megemlíteni, hogy az Intézet tagjai által végzett egyes kutatások eredményeit bizalmasan kellett kezelni, hiszen a kormány, a különböző minisztériumok, és a Nemzeti Bank számára is készítettek adatgyűjtéseket, tanulmányokat és szakvéleményeket.

Varga István műveinek beazonosíthatóságát szolgálja a dolgozat mellékletében elhelyezett teljes Varga-bibliográfia, ugyanis elemzései és következtetései nem minden esetben kerültek/kerülhettek nyilvánosságra, illetve az is előfordult, hogy név nélkül, vagy álnéven, vagy akár az Intézet nevében jelentek meg írásai.

Példaként említhető, hogy a Magyar Gazdaságkutató Intézet gazdasági helyzetjelentéseit Varga szerkesztette és 21 szám szövegét - néhány alfejezet kivételével – is ő írta. Az általa írt részek összterjedelme a hozzátartozó táblázatos anyaggal együtt megközelítőleg ezer oldal.

4. tézis

Varga István a Magyar Gazdaságkutató Intézet vezetőjeként egyfajta iskolateremtésre is törekedett, munkatársai és tanítványai közül számos tudós került ki.

Varga István vezetése alatt a Magyar Gazdaságkutató Intézetben dolgozó munkatársak nemcsak munkahelyükön, hanem annak még annak falain kívül is -pincékben, kávéházakban, olykor egyetemi hallgatók részvételével tantermekben- rendszeres összejöveteleket tartottak, melyeken megvitatták a hazai és nemzetközi gazdasági eseményeket, illetve elméleti kérdésekről beszélgettek vagy könyvismertetéseket tartottak. Ebben az alkotóműhelyben igen értékes eszme- és tapasztalatcsere folyt.

Vélhetően a folyamatos és gyakran informális találkozóknak köszönhetően, Varga István és tanítványai, illetve munkatársai között különleges, személyes kapcsolat alakult ki.

Varga az Intézet 1949 augusztusi megszűntetését követően is a volt munkatársai, vagy éppen a volt tanítványai munkásságát nyomon követte, akik ez irányú gondoskodását nem

felejtették el meghálálni, megjelentetett könyvük, tanulmányuk elején szerepel név szerint a Varga Istvánnak szánt ajánlásuk.

A Varga-féle tudósképzés elévülhetetlen érdemeit bizonyítják, ha csak például Andorka Rudolf, vagy Fügedi Tamás, vagy Hajpál Gyula, vagy Halabuk László, s nem utolsó sorban Balassa Béla pályájára, karrierjére gondolunk.

5. tézis

Amikor az adott politikai vezetésnek szüksége volt Varga István javaslatára, akár gazdaságpolitikusként akár gazdaságpolitikai szakértőként, minden körülmények között számíthattak rá. Egész életében arra törekedett, hogy hazájának érdekeit szolgálja.

A Nemzetek Szövetsége 1931. július 2-ára Svájcba szervezett ankétot, melyen a válság okait kutatták. A genfi összejövetelen összesen 14 országból érkeztek az egyes országok gazdasági tanácsadó testületeinek, vagy gazdasági kutatóintézeteinek képviselői. Magyarországról Varga István utazott ki, mint a Magyar Gazdaságkutató Intézet igazgatója, aki előadásában részletesen ismertette a magyar viszonyokat.

1943 májusában a pénzügyminiszter hivatalosan létrehozta a Magyar Gazdaságtájékoztató Bizottságot, melynek feladata volt a második világháború utáni tervek előkészítése. A Bizottságban valamennyi vezető gazdaságpolitikus: az egyes minisztériumok államtitkárai, valamint a Nemzeti Banknak és a Statisztikai Hivatalnak a vezetői vettek részt, így természetesen a Magyar Gazdaságkutató Intézet tagjai közül is többen. A 33 tagú Bizottság albizottságokban tevékenykedett és az elkészült dokumentumokat plenáris ülésen vitatták meg. Az átmenetgazdasággal foglalkozó albizottság előadója Varga István volt. Mivel Varga a szövetségesek győzelmét feltételező koncepció kidolgozásában részt vett, a Gestapo letartóztatta majd több mint egy évig fogságban tartotta.

Szabadulása után pár nappal, 1945. június közepétől államtitkári pozíciót töltött be az Újjáépítésügyi Minisztériumban.

Varga István különböző minisztériumi megbízatásokat kapott, egy személyben az Anyag- és Árhivatal elnökeként, illetve a Magyar Gazdaságkutató Intézet igazgatójaként jól ismerte a magyar viszonyokat. Jelentős szerepe kimutatható a stabilizáció menetének kidolgozásában, igaz 1946-os terveit csak alapos megvitatás után kívánta a pártok közös programjaként nyilvánosságra hozni.

Amikor Varga 1957-ben a Közgazdasági Bizottság elnöki posztját elfogadta, akkor is ragaszkodott ahhoz, hogy különböző pártállású és párton kívüli szakemberek bevonásra kerüljenek a kormány gazdasági programjának kidolgozásába.

Varga mindig is azt tartotta volna járható útnak, ha a hosszabb-rövidebb időtávra szóló gazdasági koncepciók konszenzussal kerülnek kidolgozásra és végrehajtásra.

IV. Az értekezés témaköréhez kapcsolódó tudományos tevékenység

Publikációs tevékenység

Évkönyvben:

Mányó-Váróczy Violetta:

A hazai mezőgazdaságra irányuló szubjektív piackutatás története

In: Fejlesztési stratégiák - Finanszírozási alternatívák. Szerkesztették: Katona Klára és Schlett András, Heller Farkas Könyvek 1. Budapest, Pázmány Press, 2014. pp. 209-222.

ISBN:978-963-308-194-5

Folyóiratban:

Mányó-Váróczy Violetta:

dr. Varga István gazdasági előrejelzései: Avagy válságjelek 1929-ben

Ipari Magazin: Gazdaság, Kereskedelem, Szolgáltatás XIV. évfolyam 2014/3-4.szám pp.30-31.

Mányó-Váróczy Violetta:

Egymás szemében... avagy Varga István és Balassa Béla barátságának története

Ipari Magazin: Gazdaság, Kereskedelem, Szolgáltatás XII. évf. 2012/4. szám p. 14.

Mányó-Váróczy Violetta:

Dr. Varga István szerepe és a Magyar Gazdaságkutató Intézet helye a hazai gazdaságkutatás történetében

Heller Farkas Füzetek X. évfolyam 2012/1-2.szám pp. 129-148.

ISSN 1785-2455

Mányó-Váróczy Violetta:

Dr. Varga István szerepe a hazai gazdaságkutatás történetében

Ipari Magazin: Gazdaság, Kereskedelem, Szolgáltatás XII.:(2012/3) p. 16.

Mányó-Váróczy Violetta:

Vélekedés és valóság: Varga István gondolatai az életszínvonal alakulásának megítéléséről

Heller Farkas Füzetek VIII. évfolyam 1 szám pp. 119-121.

ISSN 1785-2455

Interneten:

Mányó-Váróczy Violetta:

The role of István Varga in the history of Hungarian economic research

[www.http://bestblatt.eu/ipari-magazin](http://bestblatt.eu/ipari-magazin) (2012)

Mányó-Váróczy Violetta:

dr. Varga István életrajza

<http://viszki.hu/index.php/hu/iskolankrol/iskolatortenet/nevadonk>

Készült a Varga István Kereskedelmi, Közgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola felkérésére 2011-ben

Konferencián:

Mányó-Váróczy Violetta:

Fejezetek a magyar gazdaságkutatás történetéből.

A VIKEK 2015. március 6-án, Szegeden megrendezett VII. 'Több nemzetiségű államok keletkezése és felbomlása Közép-Európában' című konferenciáján hangzott el.

Mányó-Váróczy Violetta:

Szubjektív megérzések vs. objektív tények - avagy Varga István gondolatai néhány gazdasági körülménnyel kapcsolatban.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Heller Farkas Közgazdaságtudományi Intézet 'Magyarország tényleg más?' című, 2009. nov. 27-i konferenciáján poszter szekcióban szerepelt.